

Proloog

‘Mevrouw, hoe kunt u hier in hemelsnaam van leven?’ De gemeenteambtenaar kijkt op van de papieren die voor hem liggen: belastingaanslagen, bankafschriften, facturenoverzichten en mijn fiscale rapporten van de afgelopen drie jaar. Hij schudt zijn hoofd. ‘U verdient ver onder de bijstandsnorm. Uw bedrijf is niet levensvatbaar.’

Kom, wil ik zeggen, zo erg is het toch niet? Heel veel zzp’ers in de creatieve sector leven van weinig geld, we hebben allemaal wel eens een periode dat er wat minder werk binnenkomt.

De ambtenaar vraagt waar ik de afgelopen maanden van heb geleefd. Ik zeg dat ik spaargeld had.

‘Heel veel spaargeld zeker?’

Ik mompel dat ik heel zuinig kan leven als het moet. Hij kijkt me aan alsof hij me ervan verdenkt een wietplantage op zolder te hebben. Ik weet niet wat ik had verwacht, maar op z’n minst toch een beetje bewondering voor het feit dat ik boeken heb geschreven en in grote kranten heb gepubliceerd. Maar de man lijkt niet onder de indruk. Sterker nog, zijn gezicht drukt een mengeling van ongeloof en minachting uit.

Toen ik las dat er een speciale uitkering bestond voor zelfstandigen die tijdelijk niet in hun levensonderhoud kon-

den voorzien, had ik meteen een afspraak gemaakt. Dit is mijn redding, dacht ik. Maar de gemeenteambtenaar helpt me uit de droom. De bbz is een lening, verduidelijkt hij, als ik daarvoor in aanmerking wil komen, moet ik voldoen aan de inkomensnorm. ‘En zoals ik het nu zie...’ Hij maakt zijn zin niet af.

Ik kijk naar hem en zie zijn hoofd kleiner worden in de ruimte, iets wat ik van vroeger ken, als ik in de klas zat en een standje kreeg van de meester. Hij zegt dat hij even gaat overleggen. Ik blijf alleen achter in de kamer. Op de monitor van de computer zit een post-it met een viercijferig nummer erop. Erboven staat: bij calamiteiten bellen. Ik knipper mijn tranen weg. Niet levensvatbaar. Alsof ik een dood kind heb gebaard.

Na een paar minuten keert de man terug. ‘We zijn bereid uw verzoek in behandeling te nemen mits u er alles aan doet om ervoor te zorgen dat uw inkomsten na zes maanden weer zijn genormaliseerd.’

Ik knik. Genormaliseerd. Mijn inkomsten zijn nooit normaal geweest. Ik ben nooit normaal geweest – die gedachte komt er automatisch achteraan.

De man veegt mijn papieren bij elkaar en geeft ze aan me terug. ‘Ik adviseer u een bijbaantje te zoeken. Anders wordt het de bijstand.’

Verward en paniekerig verlaat ik de afdeling Zelfstandigen. Het is hardop gezegd: ik ben niet in staat om mezelf te onderhouden.

Thuis ga ik onmiddellijk op zoek naar vacatures voor bijbaantjes. Ik schrijf pitches voor verhalen, artikelen en columns en ik stuur mails naar tijdschriften en kranten. Ik

klop aan bij oude opdrachtgevers en vraag bekenden of ze nog iets weten.

Ik heb besloten de aanvraag voor een Bbz-uitkering niet door te zetten, ik heb er geen vertrouwen in dat het me gaat lukken over zes maanden meer werk te hebben. Als dat zo makkelijk was geweest was het me wel eerder gelukt. Ik heb van alles geprobeerd de afgelopen jaren, van journalistiek werk tot Bouquetreeksboekjes vertalen, van correctiewerk tot het interviewen voor publiek op festivals en evenementen. Zelden verdiende ik meer dan het minimum. Waarom lukt het andere mensen wel om genoeg geld te verdienen en mij niet? Ik neem alles aan, ook als het slecht betaalt en ik er eigenlijk geen tijd voor heb, ik kan het me niet permitteren werk te weigeren. Bovendien, denk ik altijd, levert het misschien méér werk op, grotere klussen, beter betaalde klussen (spoiler: dat gebeurt vrijwel nooit). Soms werk ik zeven dagen in de week, tien uur per dag, op andere momenten nog geen vijf uur per week. Ik ben er altijd prat op gegaan dat ik mijn eigen baas ben en mijn eigen werktijden bepaal, maar eigenlijk is dat maar een deel van de waarheid: vaak regeert het werk mij in plaats van andersom.

Een paar keer heb ik een carrièreswitch overwogen, zoals die keer dat ik me liet opleiden tot scenarioschrijver van een dagelijkse soap. Twee maanden lang zat ik met achttien anderen in een klasje van het televisieproductiebedrijf. Na afloop werden er twee mensen geselecteerd om aan het werk te gaan: ik en een man die al een kleine onafhankelijke film had gemaakt. Er volgde een periode waarin we ‘schaduwscripts’ schreven, een versie van het script dat die week werd geschreven door de echte scenaristen, alleen werden onze scripts niet verfilmd en werden we er ook niet voor betaald.

De beginnende filmmaker had een buffer en een partner, maar ik had niet genoeg financiële reserves om het op te vangen, dus ik moest ernaast blijven werken. Ik maakte werkweken van zestig uur. Ik zag niemand meer en leefde op brood en patat – voor koken en boodschappen doen had ik geen tijd en voor afhaalmaaltijden had ik geen geld. Ik deed geen oog dicht van de stress, 's nachts lag ik nog dialogen te schrijven. Op den duur was ik te moe om nog te kunnen slapen. Na een paar maanden gaf ik het op. Ik had een contract gekregen voor twaalf scripts, maar dat liet ik ontbinden. Ik kon niet meer. Uiteindelijk is er maar één script van me verfilmd.

De laatste jaren leef ik voornamelijk van het geven van schrijfcursussen en -workshops. Twee, soms drie groepen per week. Behalve in de vakanties, als de universiteiten en de hogescholen dicht zijn. 's Zomers geef ik drie maanden geen les. Drie maanden waarin ik niet word betaald. Soms gebruik ik die tijd om te werken aan een boek. Als ik inteer en geen onverwachte uitgaven heb, red ik het net tot september.

Het liefst zou ik al mijn tijd besteden aan het schrijven van boeken, maar dat levert niet genoeg op om van te kunnen leven – dat ik überhaupt iets verdient met mijn boeken is vooral te danken aan het Letterenfonds, dat me een paar keer een werkbeurs toekende, en de uitgevers die me een royaal (niet-terugvorderbaar) voorschot gaven. Fantoominkomsten, die in geen verhouding stonden met mijn echte verdiensten uit schrijven: royalty's en de paar honderd euro die ik jaarlijks krijg uitbetaald uit bibliotheekuitleningen en optredens in het land. De Britse schrijfster Lynn Steger Strong noemt dit het 'smerige geheim van het boekenvak':

het gros van de schrijvers verdient amper iets met zijn boeken, maar niemand praat daarover. Om een boek te kunnen schrijven heb je tijd en ruimte nodig, en dat kost geld. Schrijvers die fulltime schrijven kunnen zich dat meestal alleen permitteren doordat ze een goed verdienende partner hebben of een flinke zak geld. Alleen schrijvers die heel succesvol zijn kunnen leven van het schrijven.

Wat mijn financiële situatie ook geen goed doet is de migraine. Vanaf mijn twaalfde heb ik het regelmatig, de laatste jaren chronisch. Mijn moeder had het, haar oma van vaderskant had het, in de vrouwelijke lijn van de familie wordt migraine met de hormonen doorgegeven. Inmiddels heb ik, dankzij de menopauze, gemiddeld twee tot drie dagen per week een of meerdere aanvallen. Soms gaan die gepaard met urenlange kotsmarathons en een krankzinnige koppijn, andere aanvallen kan ik met een boek op de bank uitzitten. Maar over het algemeen geldt dat het invaliderend is en veel tijd kost.

Lang heb ik gedaan alsof het niet zo erg was. Het is ook niet heel erg, behalve op de dagen dat ik het heb. Je hebt geen geheugen voor pijn, zodra die is weggetrokken ben je vergeten hoe erg het was. Ergens geloof ik ook dat het erger wordt als ik eraan toegeef. Of misschien ben ik bang te worden overmand door zelfmedelijden, wat zo'n beetje op hetzelfde neerkomt. Ik ben opgevoed met 'stel je niet aan', met 'niet zeuren, het gaat vanzelf weer over'. Ik verbijt me en ga door.

Schaamte speelt ook een rol, ik ben bang dat het een zwakke indruk maakt als ik moet zeggen dat iets me niet gaat lukken omdat ik migraine heb. Als ik er een afspraak door moet afzeggen zeg ik liever dat ik griep heb, of beter

nog: dat ik door moet werken omdat ik een deadline moet halen. Ik bagatelliseer de ernst van mijn migraine: wat is nou twee dagen in de week? De meeste mensen werken twee dagen per week niet, dan zijn ze druk met hun kinderen en familiebezoekjes. Ik heb geen kinderen en familie, ik heb migraine. Ik blijf stug doorwerken, ook al betekent dat soms dat ik met een zonnebril op achter mijn beeldscherm zit om een deadline te halen, of hikkend en zwetend voor een groep studenten sta, biddend dat ik de les heelhuids doorkom en zo snel mogelijk weer terug naar huis kan, mijn bed in. Ik heb geen keuze, als ik niet werk krijg ik niet betaald. Ik voel constant paniek over naderende deadlines en ingeplande cursussen en workshops. Ik loop op mijn tandvlees, maar in elk geval houd ik mijn eigen broek op. Dat is belangrijk voor me, dat ik zelfstandig blijf.

‘Gelukkig ben ik zzp’er en kost ik een werkgever geen geld,’ zeg ik tegen een vriendin, als ik lees dat migraine de samenleving jaarlijks drie miljard euro kost.

Ze kijkt me met grote ogen aan. ‘Hoor je wel wat je zegt?’

Maar ik hoor het niet, niet echt. Ik vind het mijn eigen verantwoordelijkheid. Ik wil anderen niet opzadelen met mijn migraine. Niet omdat ik zo’n altruïst ben, maar omdat ik bang ben dat ik anders nergens meer voor word gevraagd. Gelukkig is het niet moeilijk om de schijn op te houden. Ik loop niet met een stok, ik heb geen aanvallen waarbij ik stuiptrekkend op de grond val, migraine is een onzichtbare aandoening. Als je me ziet heb ik het niet en als ik het heb zie je me niet.

Intussen heeft geen van de voorstellen die ik heb rondgestuurd geresulteerd in een opdracht. Ik geef maar twee keer

per week een cursus op het moment, te weinig om van te kunnen leven. Ik tel voor de honderdste keer mijn geld. Wat als ik straks de huur niet meer kan betalen? Mijn spaarrekening is inmiddels leeg. Gelukkig kan ik zuinig leven. Mijn vriezer en keukenkastjes zitten vol, ik heb geen verjaardagen de komende tijd, veel hoeft ik niet uit te geven. Ik maak nieuwe berekeningen met mijn uitgaven en inkomsten en kijk waar ik nog op kan besparen. Ik zet oude spullen op Marktplaats. Ik laat mijn haar knippen in ruil voor drie positieve internetreviews en ik vraag gratis samples aan van kattenvoer, espresso, shampoo en soep. Een deel van me vindt het leuk, dit gegoochel – er wordt een beroep gedaan op mijn vindingrijkheid, dat ik me red zie ik als een teken van mijn kracht en flexibiliteit. Maar het andere deel is constant gespannen en bezorgd.

Een collega-schrijver mailt met de vraag of ik een opdracht van haar over wil nemen. Daarna komen er nog twee kleine correctieklussen binnen, maar de goedbetaalde workshop blog- en columnschrijven die ik zou geven gaat niet door bij gebrek aan inschrijvingen. Meteen weer beklemmende paniek.

Zo gaat het nu al jaren. Ik leef van opdracht naar opdracht en kijk zelden verder dan een paar weken vooruit. Elke keer als ik een poosje zonder inkomsten zit overvalt het me. Ik zou daar misschien beter op moeten anticiperen, maar meestal heb ik het te druk met het halen van een deadline om daarmee bezig te zijn.

Ik heb niet genoeg bandbreedte als gevolg van schaarste, zouden gedragswetenschappers Sendhil Mullainathan en Eldar Shafir zeggen. ‘Schaarste neemt zo’n groot deel van je denkvermogen in beslag,’ schrijven ze, ‘dat je min-

der capaciteit overhoudt voor andere dingen. Dat geldt voor geldgebrek, maar ook voor tijdgebrek, gebrek aan vrienden of calorieën, het zorgt allemaal voor een “schaarstementaliteit”. Ze vergelijken het met een computer waarop tien programma’s tegelijk draaien en meerdere tabbladen openstaan: de pc wordt trager of loopt vast. Dat gebeurt ook in het hoofd van mensen die met een vorm van schaarste te maken hebben, ze hebben niet genoeg bandbreedte om zich op alle belangrijke zaken in hun leven te kunnen focussen. Als ik bezig ben een deadline te halen, denk ik niet na over mijn gebrek aan werk en inkomsten in de nabije toekomst, en als ik me zorgen maak over geld, ben ik niet bezig met het zoeken naar werk dat me op langere termijn geld zal opleveren: ik heb nú geld nodig, dus zet ik liever spullen op Marktplaats dan dat ik pitches schrijf voor stukken die ik mogelijk in de toekomst kan gaan schrijven of ga koffiedrinken met mensen die me misschien aan werk kunnen helpen. Koffiedrinken kost bovendien geld.

Een uitzendbureau belt, ze hebben iets voor me. Surveilleren tijdens de tentamenweken van de Hogeschool van Amsterdam. Voor iets meer dan negen euro per uur – bruto. ‘Prima,’ zeg ik.

Een paar weken later ontvang ik een beschikbaarheidslijst. Ik kruis aan dat ik alle drie de tentamenweken dagelijks van tien uur ’s morgens tot acht uur ’s avonds beschikbaar ben.

Als ik het rooster ontvang, zie ik dat ik maar twee keer voor twee uur en een kwartier ben ingeroosterd. Ik bel het uitzendbureau. ‘Sorry,’ zeggen ze, ‘de poule van surveillanten is te groot om je meer uren te kunnen geven.’ Aan het

einde van de maand is er € 29,07 op mijn rekening bijgeschreven. Ik had verwacht dat ik in het ergste geval altijd nog mijn toevlucht zou kunnen nemen tot eenvoudig ongeschoold werk, maar als dat zo slecht betaalt schiet ik er ook niks mee op.

Ik vertel niemand over mijn financiële situatie. Ik ervaar het als een persoonlijk falen, alsof ik niet genoeg mijn best heb gedaan – of erger nog, dom of incapabel ben. Ik vind mezelf niks waard omdat ik arm ben. Of ben ik arm omdat ik mezelf niks waard vind?

Toen een vriendin mij en een andere vriendin eens benaderde voor een project dat zij mogelijk kon gaan leiden en informeerde naar ons uurtarief, bleek dat van mij een flink stuk lager te liggen dan dat van hen. Ik had mijn uurtarief zelfs nog naar beneden bijgesteld om te voorkomen dat ik kil en berekenend over zou komen. Het ging om werk waar ik veel ervaring mee had en waar ik goed in was, vond ik zelf. Maar als ik werkelijk vertrouwen had gehad in mijn kwaliteiten had ik wel een fatsoenlijk honorarium gevraagd.

De aanslag voor gemeentebelastingen valt in de bus. Ik zet de gouden manchetknopen van mijn opa op Marktplaats. Daarna zoek ik op internet naar prijsvragen waarmee je auto's en andere dure spullen kunt winnen. Ik reken uit voor hoeveel geld ik ze zou kunnen verkopen. Hele dagen ben ik ermee zoet. Ik weet dat ik mijn tijd beter zou kunnen besteden, maar ik kan er ook niet mee stoppen. Ik verhoog mijn inzet voor de Lotto ('de grootste kans om miljonair te worden'). Het is het enige waarop ik weiger te bezuinigen. Als ik dat opgeef, vergooi ik mijn laatste kans op een beter leven, vertel ik mezelf. Dan verdwijnt alle hoop.

Terwijl ik druk ben met slagzinnen schrijven en rebussen oplossen, krijg ik een mail van het administratiekantoor dat mijn belastingaangiftes verzorgt. Er staat nog een rekening open van twee jaar geleden, 344 euro.

Dat kan niet, denk ik, ik betaal rekeningen altijd onmiddellijk. Ik controleer mijn bankafschriften. Ik heb inderdaad niks betaald dat jaar. Mijn hart begint te bonken, ik word licht in mijn hoofd. Heb ik een factuur over het hoofd gezien? Dat is niks voor mij. Ik zoek in mijn mailbox naar de factuur. Ik vind hem niet en even voel ik opluchting: ik heb hem nooit ontvangen. Dat mail ik terug, in de naïeve hoop dat ze zullen zeggen: sorry, onze schuld, en me het bedrag zullen kwijtschelden. Dat gebeurt uiteraard niet. ‘Wij versturen facturen altijd per post,’ antwoordt de secretaresse.

Ik haal alles overhoop, maar vind geen factuur. Wel vind ik die van de jaren daarvoor en die van dit jaar. Ik zie nu pas dat de boekhouder zonder bericht zijn tarieven heeft verhoogd. Mag dat zomaar? Ik herinner me opeens ook weer dat hij vorig jaar tot twee keer toe was vergeten mijn aangifte inkomstenbelasting in te dienen, waar ik pas achter kwam toen ik een herinnering en vervolgens een aanmaning ontving van de Belastingdienst. Destijds maakte het me angstig en gestrest, nu is het munitie. Driftig begin ik te typen, over werk dat onder de maat is en over diensten die niet of onvolledig zijn geleverd. Ik sluit af met het voorstel om de helft van het bedrag op de factuur te betalen. Tevreden klik ik op verzenden. Even heb ik het gevoel dat ik grip heb op de situatie.

Dan komt hun reactie binnen. Ze gaan niet akkoord.

Ik kan geen kant meer op. Ik heb veertien dagen om het benodigde geld bijeen te krijgen. Mijn spaargeld is op en ik

heb de afgelopen tijd alles van waarde verkocht. Ik kan het niet betalen, tenzij ik van iemand geld leen, en dat wil ik niet, ik weet immers niet wanneer ik het terug kan betalen.

Met een licht hoofd ga ik naar de badkamer. Ik kijk naar mezelf in de spiegel, ik krijg mijn blik niet scherp. Ik heb het vreemde, onwerkelijke gevoel niet aanwezig te zijn in mijn lichaam. Ik probeer mijn gedachten op een rij te krijgen, me niet te laten overweldigen door de paniek. Ik loop terug naar mijn computer, ga zitten en druk op reply. Ik schrijf: 'Als jullie akkoord gaan met mijn voorstel om de helft van het bedrag op de factuur te betalen zal ik geen slechte review over jullie posten op internet.'

Het duurt even voordat ze reageren. Het antwoord is kort. Ik krijg een nieuwe factuur voor de helft van het bedrag. Ik denk aan mijn boekhouder, een aardige man die soms wat steken liet vallen, maar die verder altijd heel behulpzaam is geweest. Wat moet hij wel niet van me denken?

Nu sta ik rood. Ik leen vijfhonderd euro van een vriend om de huur te kunnen betalen. Voor het eerst heb ik een schuld, iets dat ik altijd heb geprobeerd te voorkomen. Er glipt iets tussen mijn vingers door: mijn vertrouwen dat het wel weer goed zal komen. Ik ben bang. Het is het eerste wat ik voel als ik 's morgens wakker word en het laatste voordat ik 's avonds in slaap val. Ik heb geen vangnet, geen partner die me bij kan staan, geen ouders om op terug te kunnen vallen, geen rijke vrienden, geen suikertante, niks. Ik doe het alleen, er is alleen het geld dat op mijn rekening staat. Als dat op is, is het ook echt op.

Ik doorzoek lades en kasten op spullen die ik nog op Marktplaats zou kunnen zetten. Een nooit gedragen regen-

jas, een crème-brûléebrandertje, een dure bodylotion die ik voor mezelf had gekocht. Dit is wat junks doen, gaat het door me heen, hun inboedel verkopen om drugs te kunnen kopen.

Op een avond fiets ik naar een café waar ik met drie collega-schrijvers heb afgesproken. Een week eerder had een van hen in een groepsmail voorgesteld om weer eens wat met z'n vieren te gaan drinken.

'Ik heb eigenlijk geen geld voor cafébezoek,' typte ik terug, een zin die ik drie keer moest verbeteren voordat ik de mail durfde te versturen. 'We kunnen ook in het park gaan zitten met een fles wijn of bij iemand thuis afspreken.' Ik drukte op verzenden en wachtte op een reactie.

'Weet je waar ik al tijden eens heen wil?' reageerde een van de anderen. Ze noemde de naam van een café.

'Dan gaan we daarheen,' schreef een ander, en de derde stelde een datum voor.

Ik bleef naar het beeldscherm staren. Er kwamen nog twee mails binnen: er werd een andere datum voorgesteld en toen een tijdstip. Mijn handen lagen als dode vogels op het toetsenbord.

'Veel plezier dan,' schreef ik uiteindelijk, kil van zelfmedelijden, 'ik schuif een volgende keer wel weer aan.'

Uiteindelijk stuurde een van de drie me een bericht waarin ze zei mijn drankjes wel te willen betalen. 'Je moet wel begrijpen, Marieke,' schreef ze erbij, 'die andere twee hebben jonge kinderen, die vinden het fijn om ook eens een avond buiten de deur af te kunnen spreken.'

Als ik bij het café aankom zijn ze er al, ik val midden in een gesprek over bedplassende kinderen. Zij hebben een heel ander leven dan ik, ze zijn getrouwd, ze wonen in een

groot huis en hebben alle drie een man die het geld binnenbrengt zodat zij boeken kunnen schrijven.

Ik krijg een glas wijn en luister naar hun verhalen uit een andere wereld. Mijn hoofd is gevuld met wilde, paniekerige gedachten: moet ik niet thuis zijn, op zoek naar werk? De hoeveelste is het eigenlijk vandaag, wanneer moet de huur worden betaald?

‘Hoe is het met jou?’ vraagt een van hen.

Ik vertel dat ik over twee dagen een sollicitatiegesprek heb voor schoonmaakwerk in de zorg en dat het uurloon € 9,60 is.

‘Ik heb zo’n hekel aan schoonmaken, ik ben blij dat ik een hulp heb,’ zegt ze.

‘Ik vind het ook zo ingewikkeld, moet je nu eerst stoffen en dan stofzuigen, of eerst stofzuigen? Ik weet dat nooit,’ zegt een ander.

Ik lach een beetje mee. Mijn glas is leeg, maar ik durf niet nog een drankje te bestellen, de anderen nemen ook niks. Als we twee uur later opstappen hebben we elk één glas wijn gehad. Terwijl zij met z’n drieën naar de bar lopen om de rekening te betalen blijf ik aan het tafeltje zitten met het plastic tasje op schoot waar mijn regencap in zit. Er was regen voorspeld.

De volgende morgen belt een van de vrouwen me op. Ze had naar me gekeken toen ik naar mijn fiets liep, zegt ze, het zag er zo treurig uit. Even voel ik een steek van zelfmedelijden, een verlangen naar begrip en troost. ‘Dat moet je echt niet meer doen, hoor,’ zegt ze, ‘je spullen in zo’n armoedig AH-tasje vervoeren. Daar ga je je alleen maar zielig van voelen.’

De informatiebijeenkomst voor schoonmaakwerk in de zorg begint om 9:00 uur. De tram is al een kwartier te laat, een omleiding, begrijp ik, er is een bovenleiding geraakt. Ik ga te laat komen. De gedachte verlamt me, ik haat te laat komen. Ik twijfel of ik terug naar huis zal gaan. Dan verschijnt de tram. Met samengeknepen billen zit ik de rit uit om uiteindelijk tien minuten na aanvang van de presentatie de ruimte binnen te vallen. Alle hoofden draaien mijn richting op. Alleen vrouwen. Afgetobde gezichten, veel hoofdoeken, goedkope kleren. Het diapositief van de vrouwen met wie ik twee dagen eerder in de kroeg zat. Maar jij hoort hier, zegt een stem in mijn hoofd, dit is jouw soort.

De presentatie duurt nog een halfuur, daarna begint het speeddaten. Zo noemen ze de sollicitatiegesprekjes die verspreid over de gang plaatsvinden. Ik beland tegenover de vrouw die de presentatie gaf. Ze neemt mijn cv door.

‘Solliciteer jij niet onder je niveau?’ had een vriend me gevraagd toen ik zei dat ik hiernaartoe ging.

‘Ik vind schoonmaken niet vervelend,’ antwoordde ik. De waarheid was dat ik niet goed wist wat mijn niveau was. Heb ik me niet al die jaren vergist in mijn niveau? Anders zou ik toch wel meer werk hebben?

De vrouw kijkt me aan. ‘Heb je wel eens eerder schoonmaakwerk gedaan?’

‘Lang geleden. In mijn studententijd.’ Ik blijf de hele tijd vriendelijk glimlachen.

De vrouw maakt een aantekening. ‘Dan verdien je 26 cent per uur meer. Scheelt toch weer,’ zegt ze opgewekt.

Daarna neemt ze mijn goede en slechte eigenschappen met me door. Spreekt goed Nederlands. Communicatieve vaardigheden: uitstekend. Verzorgd... Ze laat haar blik

over mijn kleding gaan. Verzorgd krijgt een voldoende. Bij punctualiteit kruist ze aan: matig. 'Je was tien minuten te laat.'

'De tram reed niet, er was een ongeluk.' Ik weet niet waarom ik ongeluk zeg, het voelt alsof ik lieg.

Ze is al door naar de volgende vraag. Ik ben gestopt met glimlachen. Ik voel me als op mijn eerste schooldag, ik wil huilen, ik wil naar huis.

Er volgen een paar testjes. Ik moet taken in de juiste volgorde zien te zetten. Wat doe je eerst: de was, de afwas, stoffen of stofzuigen? 'De was,' zeg ik. 'Dan stoffen, stofzuigen, de afwas.'

De vrouw kijkt me een paar seconden recht aan. 'De afwas komt na de was, dan kan je die op het afdruiptrek laten staan drogen terwijl je stoft en stofzuigt.'

De rest van de vragen heb ik goed. Ze klapt haar map dicht. 'Reiskosten worden niet vergoed.'

Ik ben aangenomen. Ik hoef alleen nog een vog aan te vragen. Hoe eerder ik die heb, hoe sneller ik aan de slag kan. Thuis google ik vog. Het ding blijkt dertig euro vijftig te kosten. Ik klik de webpagina weg. Al maanden draai ik dubbeltjes om en dan moet ik nu dertig euro neertellen voor een stukje papier dat aangeeft dat ik deug, dat ik geen strafbaar feit heb begaan (wat niet waar is, ik heb talloze strafbare feiten begaan)? Ik kan me er niet toe zetten.

Ook de dagen daarop vraag ik geen vog aan. Als verlamd zit ik op de bank, niet wetend wat te doen. Dan pingt mijn telefoon. Een mail van een onbekende, of ik teksten wil schrijven voor een website. Godzijdank. Ik hoef niet te gaan schoonmaken.

Zes weken ben ik bezig met de schrijfklus. Zes weken waarin ik hele dagen achter de computer zit, om twee avonden in de week nog te gaan lesgeven. Vrijwel de gehele periode heb ik migraine, wat ik opvang door veel meer dan de toegestane hoeveelheid triptanen te gebruiken, migrainemedicijnen die bij veelvuldig gebruik verslavend zijn en dan méér migraine veroorzaken, de zogenaamde medicijnafhankelijke migraine.

‘Eigenlijk heb jij toch gewoon recht op een ziekte-uitkering?’ zegt een vriendin.

‘Ik ben zzp’er, wij hebben geen ziekte-uitkeringen.’

Dat is niet helemaal waar, er bestaan arbeidsongeschiktheidsverzekeringen voor zzp’ers, maar die zijn loeiduur. Geen enkele zzp’er die ik ken heeft er een. Sommigen hebben zich verenigd in een broodfonds, maar ook daar heb ik het geld niet voor. Een onverzekerde zzp’er die als gevolg van ziekte niet meer in zijn onderhoud kan voorzien, heeft alleen de keuze tussen doorwerken of de bijstand in. Dat laatste wil ik uit alle macht voorkomen.

Op andere dagen denk ik: liever de bijstand dan dit. Ik begin uitgeput te raken, ik ben óf aan het werk óf ik heb migraine, en vaak zelfs allebei. Hoe harder ik werk, hoe zieker ik word. Ook de geldzorgen beginnen me op te breken. Mijn reserves zijn uitgeput. Het kost me steeds meer moeite mezelf bij te benen. Mullainathan en Shafir noemen dit de schaarsteval: altijd een stap achterlopen en moeten jongleren. ‘Als je in de schaarsteval zit heb je nog minder dan je zou kunnen hebben. Je loopt voortdurend achter de feiten aan, probeert elke bal te vangen net voordat hij op de grond komt en te leven met de rommelige lappendeken die ontstaat. En veel hiervan is het gevolg van gedrag in tijden van schaarste.’

Ik weet dat ik zo niet door kan gaan, maar ik weet ook niet hoe het anders kan.

‘Om de schaarsteval achter je te laten heb je een plan nodig,’ zeggen Mullainathan en Shafir. ‘Maar om een plan te bedenken én je er vervolgens aan te houden heb je bandbreedte en cognitieve controle nodig, en dat zijn dingen die je niet hebt in tijden van schaarste.’

Het enige wat ik kan verzinnen is de handdoek in de ring gooien. Ik ga een uitkering aanvragen. Dat kan alleen digitaal. ‘Het aanvraagformulier is lang’, lees ik op de site van de gemeente, ‘wij vragen veel informatie aan u. Het kost u ongeveer 1 uur om dit formulier in te vullen.’

Dat is niet overdreven. Tientallen vragen komen er langs, vragen die alleen kunnen worden beantwoord met ja of nee, ruimte voor uitleg is er niet. Als ik de vraag of ik minder dan zesendertig uur wil gaan werken eerlijk beantwoord met ja word ik onmiddellijk naar het einde van de vragenlijst gedirigeerd: u heeft geen recht op een uitkering.

Ik bel de gemeente en word doorverbonden met de Dienst Werk en Inkomen (DwI). De DwI-medewerker verwijst me terug naar het digitale inschrijfformulier. Pas als mijn aanvraag is ingediend kan ik een gesprek krijgen. Er zit niks anders op dan de vragenlijst opnieuw in te vullen. Op een paar vragen lieg ik het antwoord, het is de enige manier om het einde te bereiken. Vervolgens vink ik aan dat ik alles naar waarheid heb ingevuld.

Twee dagen later word ik gebeld door een onbekend nummer. Ik heb migraine, maar neem toch op. Het is de DwI, ik word uitgenodigd voor een voorlichtingsbijeenkomst de volgende dag.

‘Morgen komt me niet zo goed uit,’ zeg ik, in de weten-

schap dat mijn migraine dan waarschijnlijk nog niet weg is, ‘kan ik ook op een andere dag langskomen?’

Nee, dat kan niet. Dan komt mijn aanvraag te vervallen.

De volgende morgen arriveer ik om 8:50 uur bij het ‘werkplein’. Voor de deur staat een lange rij wachtenden. De voorlichtingsbijeenkomst begint om 9:00 uur, maar het kantoor is nog gesloten. Om 9:05 uur gaat de deur van het slot. Voor de receptie vormt zich een nieuwe rij. Ik begin te vrezen dat ik te laat ga komen. Dan realiseer ik me dat iederéén hier is voor de bijeenkomst, die uiteindelijk pas om 9:25 uur begint. Een uitkering aanvragen is duidelijk een oefening in nederigheid.

Ik zoek een zitplaats achter in het zaaltje. Ik ben moe, de migraine was pas tegen de ochtend verdwenen en de nervositeit over de bijeenkomst had het slapen extra bemoeilijkt. We zijn met z’n twintigen. Iedereen houdt zijn jas aan, oogcontact wordt vermeden. De voorlichtster, een vrouw van een jaar of zestig, vertelt aan de hand van een powerpointpresentatie wanneer je in aanmerking komt voor een bijstandsuitkering en wat je daarvoor moet doen. Het is niet meer zoals vroeger, benadrukt ze, er wordt nu een tegenprestatie van ons verwacht. ‘Zo kunnen we u vragen om vrijwilligerswerk te gaan doen of om werk aan te nemen dat niet bij uw opleidingsniveau en ervaring past.’

Op de eerste rij zit een uitgemergelde vrouw met twee vaal geworden Dirk-tassen. De man met wie ze binnenkwam, een verwilderd ogend type dat steeds onrustiger wordt en af en toe iets onverstaanbaars de ruimte in slingert, is achterin gaan zitten. Ik voel angst en vervreemding, ik kan niet geloven dat ik hiertussen zit.